

Határozatok Tára

GERARD HOGAN
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2020. szeptember 10.¹

C-336/19. sz. ügy

**Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai,
Unie Moskeeën Antwerpen VZW,
Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW,
JG,
KH,
Executief van de Moslims van België és társai,
Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België, Section belge du Congrès juif mondial et
Congrès juif européen VZW és társai,
LI,
a Vlaamse Regering,
a Waalse regering,
a Kosher Poultry BVBA és társai,
a Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA)
részvételével**

(a Grondwettelijk Hof [alkotmánybíróság, Belgium] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal – 1099/2009/EK rendelet – Az állatok leölésük során való védelme – A 4. cikk (1) bekezdése – Azon követelmény, hogy az állatok leölésére kizárólag kábítást követően kerülhet sor – Eltérés – A 4. cikk (4) bekezdése – A vallási szertartások által előírt különleges vágási módszerek – 26. cikk – Szigorúbb nemzeti szabályozás – Az előzetes kábítás nélküli vágás tilalmának tagállam általi előírása – Vallási szertartás által előírt különleges módszer szerinti vágás – Visszafordítható kábítás azzal, hogy az állat halálát nem a kábítás vagy a vágást követő kábítás okozta – Vallásszabadság – A Charta 10. cikkének (1) bekezdése”

I. Bevezetés

1. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem alapját a decret van het Vlaamse Gewest van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft (a Flamand régiónak az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1986. augusztus 14-i törvénynek az állatok levágása során megengedett módszerek tekintetében történő módosításáról szóló, 2017. július 7-i rendelete; a továbbiakban: megtámadott rendelet) teljes vagy részleges megsemmisítésére irányuló, 2018. január 16-án a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság, Belgium) elé terjesztett öt egyesített kereset képezi. E jogszabály joghatása lényegében az, hogy tiltja az állatok hagyományos zsidó és iszlám szertartás

¹ Eredeti nyelv: angol.

szerinti levágását és előírja, hogy ezeket az állatokat a szenvedésük enyhítése érdekében a levágás előtt el kell kábítani. A Bíróság előtti elsődleges kérdés az, hogy az uniós jog lehetővé teszi-e a kábítás hiánya esetén az ilyen teljes tilalmat, nem utolsósorban a vallásszabadságnak az Európai Unió Alapjogi Chartájában (a továbbiakban: Charta) szereplő biztosítékaira tekintettel.

2. A kereseteket a Centraal Israëlitisch Consistorie van België (központi izraelita konzisztórium, Belgium) és társai, az Unie Moskeeën Antwerpen VZW, az Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW, JG, KH, az Executief van de Moslims van België és társai, a Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België, valamint VZW és társai (a továbbiakban: felperesek) terjesztették elő. Ezenfelül számos további fél, nevezetesen LI, a Vlaamse regering (flamand kormány), a Waalse regering (vallon kormány), a Kosher Poultry BVBA és társai, valamint a Global Action in the Interest of Animals VZW is beavatkozott az eljárásba.

3. A megtámadott rendelet releváns rendelkezései előírják, hogy gerinces állat² csak előzetes kábítást követően ölhető le. A kábításnak visszafordíthatónak kell lennie, és nem eredményezheti az állat halálát, ha az állatot vallási szertartás által előírt különleges módszerrel vágják le. Az állat visszafordítható kábítására vonatkozó kötelezettség alóli eltérésként a vallási szertartás által előírt különleges módszerrel levágott szarvasmarha kábítására jelenleg közvetlenül azt követően is sor kerülhet, hogy átvágták az állat torkát (vágást követő kábítás).

4. A megtámadott rendelet tehát 2019. január 1-jétől eltörölte az állatok előzetes kábítására vonatkozó követelmény alóli azon eltérést, amely a nemzeti jogban korábban a vallási szertartás által előírt vágás esetében megtalálható volt.³ A felperesek ezt kifogásolják: azzal érvelnek, hogy a szóban forgó eltérés eltörlése jelentősen sérti a vallásgyakorlásuk és vallási meggyőződésük egyik kulcsfontosságú elemét.

5. A Bíróság Hivatalához 2019. április 18-án benyújtott, jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyát lényegében az 1099/2009/EK tanácsi rendelet 4. cikke (4) bekezdésének és 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának értelmezése, valamint ez utóbbi rendelkezésnek a Charta 10. cikke (1) bekezdésére tekintettel vizsgálandó érvényessége képezi.

6. E tekintetben megjegyzendő, hogy az 1099/2009 rendelet⁴ 4. cikkének (1) bekezdése egyértelműen akként rendelkezik, hogy „az állatok leölésére kizárólag [...] kábítást követően kerülhet sor”. E rendelet 4. cikkének (4) bekezdése eltérést alkalmazva akként rendelkezik,⁵ hogy a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávetett állatokra „az (1) bekezdés követelményeit nem kell alkalmazni, amennyiben a levágásra vágóhídon kerül sor.” Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja azonban akként rendelkezik, hogy a tagállamok – többek között – az állatoknak a 4. cikk (4) bekezdése szerinti levágásával és a kapcsolódó műveletekkel kapcsolatban elfogadhatnak olyan nemzeti szabályokat, amelyek célja az e rendeletben foglaltaknál nagyobb fokú védelem biztosítása az állatoknak a leölés időpontjában.

2 A szóban forgó nemzeti szabályok hatálya általában az állatok helyett a gerinces állatokra korlátozódik. A Bíróság előtti eljárás terjedelme ennek megfelelően korlátozott.

3 A kérdést előterjesztő bíróság arra is rámutatott, hogy a vallon régió az állatok védelméről és jóllétéről szóló, 1986. augusztus 14-i törvény 3., 15. és 16. cikkének módosításáról és a 45. ter. cikkel történő kiegészítéséről szóló, 2017. május 18-i rendelet révén olyan szabályokat fogadott el, amelyek tartalmukban igen hasonlóak a Flamand régió rendeletének tartalmához. A Bíróság rendelkezésére álló iratanyagból az is egyértelmű, hogy az állatok jóllétének megóvása érdekében több tagállam is hasonló tilalmat vezetett be az állatok kábítás nélküli leölésére vonatkozóan.

4 Az állatok leölésük során való védelméről szóló, 2009. szeptember 24-i 1099/2009/EK tanácsi rendelet (HL 2009. L 303., 1. o.; helyesbítés: HL 2019. L 55., 18. o.).

5 Lásd: az 1099/2009 rendelet (18) preambulumbekzdése és a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335, 53. és 55–57. pont); 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítélet (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. pont).

7. Egyes felperesek a kérdést előterjesztő bíróság előtt azzal érveltek, hogy a tagállamok a vallási szertartás által előírt vágással kapcsolatban az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő kivétel megszüntetése vagy tartalmi kiüresítése céljából nem hivatkozhatnak e rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontjára. A flamand és a vallon kormány a kérdést előterjesztő bíróság előtt viszont előadta, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja kifejezetten felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy eltérjenek e rendelet 4. cikke (4) bekezdésének feltételeitől.

8. A kérdést előterjesztő bíróság tehát lényegében arról kíván megbizonyosodni, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése – amely a vallásszabadságnak a Charta 10. cikke (1) bekezdésével összhangban történő biztosítására irányul⁶ – és az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja lehetővé teszi-e az olyan nemzeti intézkedést, amely megtiltja a gerinces állatok előzetes kábítás nélkül történő leölését, és a vallási szertartások által előírt különleges módszerekkel összefüggésben az állat előzetes és visszafordítható, halált nem okozó kábítását vagy vágást követő kábítását írja elő.

9. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem egyedülálló lehetőséget kínál a Bíróság részére arra vonatkozóan, hogy felülvizsgálja és bővítsé az 1099/2009 rendelettel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát, valamint hogy az állatjólét védelmének célját összeegyeztesse az egyént a Charta 10. cikkének (1) bekezdése alapján megillető azon joggal, hogy kövesse a vallása által előírt táplálkozási szabályokat.

10. A Bíróságnak e tekintetben a közelmúltban a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítéletében (C-426/16, EU:C:2018:335) és a 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítéletében (C-497/17, EU:C:2019:137) lehetősége nyílt arra, hogy abban az esetben, amelyben a vágási módszert vallási szertartás írja elő, az állatok előzetes kábítás nélküli leölésével összefüggésben megvizsgálja az 1099/2009 rendelet egyes rendelkezéseinek érvényességét, valamint hogy értelmezze azokat.

11. Az említett ügyek középpontjában különösen az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő, az e rendelet 4. cikkének (1) bekezdésében szereplő tilalom alóli eltérés értelmezése és érvényessége állt.

12. A Bíróság a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítéletében (C-426/16, EU:C:2018:335) megvizsgálta és végső soron fenntartotta az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében a vallási célú vágás engedélyezett vágóhídon történő végrehajtására vonatkozó követelmény érvényességét. A Bíróság a 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítéletben (C-497/17, EU:C:2019:137) megállapította, hogy az EU ökológiai logója nem használható az olyan állatokból származó termékeken, amelyeket előzetes kábítás nélkül, a vallási szertartások előírásainak megfelelően vágtak le, noha az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése lehetővé teszi az ilyen vágást. E határozat eredményeként az EU ökológiai logója nem használható azokon a termékeken, amelyeket – különösen az állatjólét terén – nem a legmagasabb szintű előírásoknak megfelelően állítanak elő.

13. A jelen előzetes döntéshozatalra utalás ettől némileg eltér, mivel most először képezi egy ilyen kérelem központi kérdését az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának értelmezése és érvényessége, amely rendelkezés kifejezetten felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplőhöz képest az állatok leölésük során való szélesebb körű védelmének biztosítására irányuló szabályokat fogadjanak el.

6 Lásd: az 1099/2009 rendelet (18) preambulumbekzdése.

14. A jelen ügyben a Bíróságnak azt a kényes kérdést kell megvizsgálnia, hogy az állatjóléttel kapcsolatos különleges nemzeti érzékenységre tekintettel valamely tagállam hozhat-e – és amennyiben igen, milyen mértékben – olyan intézkedést, amely az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében rögzített szabályoknál az állatok leölésük során való szélesebb körű védelmének biztosítására irányulnak, és állítólagosan ellentétesek a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében rögzített vallásszabadsággal. Konkrétabban azon kérdés Bíróság általi vizsgálatának szükségessége merülhet fel, hogy elegendő-e a vallásszabadsághoz való jog biztosításához az, ha az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (4) bekezdésével összhangban lehetőség van olyan termékek behozatalára, amelyek a vallási szertartás által előírt különleges vágási módszernek megfelelően levágott állatokból származnak.

15. E kérdések vizsgálata előtt azonban először a jogszabályok és a Szerződés releváns rendelkezéseit kell ismertetni.

II. Jogi háttér

A. Az uniós jog

1. A Charta és az EUMSZ

16. A Charta „A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság” címet viselő 10. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását.

[...]”

17. A Charta „A megkülönböztetés tilalma” címet viselő 21. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.

[...]”

18. A Charta „A kulturális, vallási és nyelvi sokféleség” címet viselő 22. cikke a következőképpen rendelkezik:

„Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.”

19. A Charta „A jogok és elvek hatálya és értelmezése” címet viselő 52. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Az e Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Az arányosság elvére figyelemmel, korlátozásukra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.

[...]

(3) Amennyiben e Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az említett egyezményben szerepelnek. Ez a rendelkezés nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson.

[...]

20. Az EUMSZ 13. cikk (korábban az EK-Szerződés állatok védelméről és kíméletéről szóló (33.) jegyzőkönyve [1997]) a következőképpen rendelkezik:

„Az Unió mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és űrkutatási politikáinak kialakításánál és végrehajtásánál az Unió és a tagállamok teljes mértékben figyelembe veszik az állatok mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket, miközben tiszteletben tartják a tagállamok – különösen a vallási szertartásokra, kulturális hagyományokra és regionális örökségre vonatkozó – jogszabályi vagy közigazgatási rendelkezéseit és szokásait.”

2. Az 1099/2009 rendelet

21. Az 1099/2009 rendelet (2), (4), (18), (20), (43), (57), (58) és (61) preambulumbekzdése a következőképpen rendelkezik:

„(2) Az állatok leölése fájdalmat, szorongást, félelmet és a szenvedés egyéb formáit okozhatja az állatoknak, még a rendelkezésre álló legjobb technikai feltételek mellett is. A leöléshez kapcsolódó bizonyos műveletek stresszel járhatnak, és minden kábítási technikának megvan a maga hátránya. A vállalkozóknak vagy az állatok leölésében érintett személyeknek meg kell hozniuk a levágási vagy leölési folyamat során az állatok fájdalmának elkerüléséhez, valamint a szorongásuk és szenvedésük minimálisra csökkentéséhez szükséges intézkedéseket, figyelembe véve a területen alkalmazott legjobb gyakorlatokat és az e rendelet által engedélyezett módszereket. Ennélfogva a fájdalmat, a szorongást és a szenvedést elkerülhetőnek kell tekinteni, amennyiben a vállalkozók vagy az állatok leölésében érintett személyek megsértik e rendelet valamely rendelkezését vagy a legkorszerűbb megoldások figyelmen kívül hagyásával alkalmaznak megengedett gyakorlatokat, ezáltal hanyagságból vagy szándékosan fájdalmat, szorongást vagy szenvedést okoznak az állatoknak.

[...]

(4) Az állatjólét az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, az állatok védelméről és kíméletéről szóló (33.) Jegyzőkönyvben foglalt közösségi érték (»(33.) Jegyzőkönyv«). Az állatok levágásuk vagy leölésük során való védelme olyan, a nyilvánosságot érintő kérdés, amely befolyásolja a fogyasztók mezőgazdasági termékekhez való hozzáállását. Emellett az állatok levágásuk során való védelmének javítása hozzájárul a hús jobb minőségéhez, és közvetve kedvező hatással van a vágóhidakon a munkahelyi biztonságra.

[...]

(18) A 93/119/EK irányelv a kábítás tekintetében eltérést engedélyezett a vágóhidakon végzett vallási célú vágások esetében. Mivel a vallási célú vágásokra alkalmazandó közösségi rendelkezéseket a tagállamok – a nemzeti háttértől függően, valamint tekintettel arra, hogy a nemzeti szabályok az e rendelet célján túlmutató szempontokat is figyelembe vesznek – különbözőképpen ültették át, fontos az állatok levágás előtti elkábításától való eltérésnek a fenntartása, az egyes tagállamok számára bizonyos szintű szubszidiaritást hagyva ugyanakkor. Ennek következményeként e

rendelet tiszteletben tartja a vallásszabadságot, valamint a vallás és a hit imádsággal, tanítással, gyakorlással vagy szertartásokkal való kifejezésre juttatását, amint azt az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. cikke is megfogalmazza.

[...]

- (20) Számos leölési módszer fájdalmas az állatok számára. Az állatok leölése előtt vagy azzal egyidejűleg ezért kábításra van szükség az eszméletlen állapot és érzékelőképesség-hiány előidézése érdekében. Az állat eszméletlen állapotának és érzékelő képessége hiányának mérése bonyolult, és azt tudományosan jóváhagyott módszerekkel kell végrehajtani. Ugyanakkor az eljárás hatékonyságának gyakorlati körülmények között történő értékelésére mutatókon keresztül történő megfigyelést kell végezni.

[..]

- (43) A kábítás nélküli levágás a szenvedés minimálisra csökkentése érdekében a torok éles késsel történő, nagyon pontos elvágását igényli. Emellett a nem mechanikusan féken tartott állatok a vágás után gyakran lelassítják a kivérzést, szükségtelenül elnyújtva ezzel a szenvedéseit. A szarvasmarhafélék, valamint a juh- és kecskefélék az ezen eljárással leggyakrabban levágott állatfajok. Ezért a kábítás nélkül levágott kérődzőket egyenként és mechanikusan kell féken tartani.

[...]

- (57) Az európai polgárok elvárják, hogy az állatok levágása során bizonyos állatjóléti minimumszabályokat betartsanak. Egyes területeken az állatokhoz való viszony a nemzeti szokásoktól is függ, és néhány tagállamban a közösségi szinten elfogadott szabályoknál kiterjedtebb állatjóléti szabályok fenntartására vagy elfogadására van igény. Az állatok érdekében, és amennyiben az nem befolyásolja a belső piac működését, célszerű a tagállamok számára bizonyos mértékű rugalmasságot biztosítani annak érdekében, hogy részletesebb nemzeti szabályokat tarthassanak fenn, vagy egyes meghatározott területeken ilyeneket fogadhassanak el.

Biztosítani kell, hogy az említett nemzeti szabályokat a tagállamok nem oly módon alkalmazzák, hogy az veszélyeztetné a belső piac megfelelő működését.

[...]

- (61) Mivel e rendelet célját, nevezetesen a leölés során az állatok jóllétére vonatkozó követelmények harmonizált megközelítésének biztosítását a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, és ezért a rendelet léptéke vagy hatásai miatt az közösségi szinten jobban megvalósítható, a Közösség intézkedéseket hozhat a Szerződés 5. cikkében foglalt szubszidiaritás elvének megfelelően. Az említett cikkben foglalt arányosság elvével összhangban – e célkitűzés megvalósítása érdekében – szükséges és célszerű az állatok élelmiszer-, gyapjú-, bőr-, prém- vagy más termékek előállítása céljából való leölésére, illetve a kapcsolódó műveletekre vonatkozó szabályok megállapítása. Ez a rendelet nem lépi túl az e cél eléréséhez szükséges mértéket.”

22. Az 1099/2009 rendelet „Tárgy és hatály” címet viselő 1. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Ez a rendelet szabályokat állapít meg az élelmiszer-, gyapjú-, bőr-, prém- vagy más termékek előállítása céljából tenyésztett vagy tartott állatok leölése, az állatok kiirtás céljából történő leölése, valamint a kapcsolódó műveletek tekintetében.

[...]”

23. E rendelet „Fogalommeghatározások” címet viselő 2. cikke a következőképpen rendelkezik:

„[...]

b) »kapcsolódó műveletek«: olyan műveletek, amelyeket a leöléssel összefüggésben, annak helyszínén végeznek el, úgy mint az állatok kezelése, elhelyezése, féken tartása, elkábítása és elvéreztetése;

[...]

f) »kábitás«: minden olyan szándékos eljárás, amelynek alkalmazása az eszmélet és az érzékelés fájdalom nélkül történő elvesztését okozza, ideértve az állat halálának azonnali beálltát okozó eljárásokat is;

g) »vallási szertartás«: vallások által előírt, az állatok levágásához kapcsolódó tevékenységek;

[...]

j) »levágás«: emberi fogyasztásra szánt állatok leölése;

[...]”

24. E rendelet 3. cikkének (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy az állatokat a leölés és a kapcsolódó műveletek során meg kell kímélni minden elkerülhető fájdalomtól, szorongástól vagy szenvedéstől.

25. Az 1099/2009 rendelet „Kábítási módszerek” címet viselő 4. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Az állatok leölésére kizárólag az I. mellékletben megállapított módszerekkel és az azok alkalmazására vonatkozó egyedi követelményekkel összhangban végzett kábítást követően kerülhet sor. Az eszméletvesztés és az érzéketlenség állapotát az állat haláláig fenn kell tartani.

Az I. mellékletben említett azon módszereket, amelyek nem okoznak azonnali halált (a továbbiakban: egyszerű kábítás) a lehető leggyorsabban olyan, halált okozó eljárásnak kell követnie, mint például az elvéreztetés, a gerincvelő megsértésével történő leölés, az elektromos áramütés vagy az oxigénhiánynak való tartós kitétel.

[...]

(4) A vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávett állatokra az (1) bekezdés követelményeit nem kell alkalmazni, amennyiben a levágásra vágóhídon kerül sor.”

26. Az 1099/2009 rendelet „Szigorúbb nemzeti szabályozás” címet viselő 26. cikke a következőképpen szól:

„(1) E rendelet nem akadályozhatja a tagállamokat abban, hogy olyan nemzeti szabályokat tartsanak fenn, amelyek e rendelet hatálybalépésekor érvényben vannak, és amelyek célja nagyobb fokú védelem biztosítása az állatoknak a leölés időpontjában.

2013. január 1-je előtt a tagállamok értesítik a Bizottságot az ilyen nemzeti szabályokról. A Bizottság felhívja a többi tagállam figyelmét e szabályokra.

(2) A tagállamok az alábbi területekkel kapcsolatban elfogadhatnak olyan nemzeti szabályokat, amelyek célja az e rendeletben foglaltaknál nagyobb fokú védelem biztosítása az állatoknak a leölés időpontjában:

[...]

c) állatoknak a 4. cikk (4) bekezdése szerinti levágása és a kapcsolódó műveletek.

A tagállamok tájékoztatják a Bizottságot az ilyen nemzeti szabályokról. A Bizottság felhívja a többi tagállam figyelmét e szabályokra.

[...]

(4) A tagállamok nem tilthatják meg, illetve nem akadályozhatják a más tagállamokban leölt állatoktól származó, állati eredetű termékek területükön való forgalomba hozatalát, arra hivatkozva, hogy az érintett állatok leölésére nem azon nemzeti jogszabályaikkal összhangban került sor, amelyeknek célja nagyobb fokú védelem biztosítása az állatoknak a leölés időpontjában.”

B. A belga jog

27. A megtámadott rendelet 1. cikke a következőképpen rendelkezik:

„E rendelet regionális szintű kérdést szabályoz.”

28. E rendelet 2. cikke a következőképpen rendelkezik:

„Az 1995. május 4-i, 2004. július 9-i, 2007. május 11-i és 2012. december 27-i törvénnyel módosított, az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1986. augusztus 14-i törvény 3. cikke a következőképpen módosul:

1° A 13° és 14° pont helyébe a következő szöveg lép:

»13° leölés: minden olyan szándékos eljárás, amely az állat halálát okozza;

14° levágás: emberi fogyasztásra szánt állatok leölése;«.

2° A következő 14bis° ponttal egészül ki:

»14bis° kábítás: az állatokon alkalmazott minden olyan szándékos eljárás, amely az eszmélet és az érzékelés fájdalom nélkül történő elvesztését okozza, ideértve a halál azonnali beálltát okozó eljárásokat is;«

29. A megtámadott rendelet 3. cikke a következőképpen rendelkezik.

„Ugyanezen törvény 15. cikke helyébe az alábbi szöveg lép:

»15. cikk 1. § Gerinces állat csak előzetes kábítást követően ölhető le. Az állatot csak a szükséges tudással és készségekkel rendelkező személy, a lehető legkevésbé fájdalmas, a leggyorsabb és legszelektívebb módszerrel ölheti le.

Az 1. §-tól eltérően gerinces állat előzetes kábítás nélkül ölhető le:

1° *vis maior* esetén;

2° vadászat vagy halászat közben;

3° járványügyi védekezés keretében.

2. § A kábításnak visszafordíthatónak kell lennie, és nem eredményezheti az állat halálát, ha az állatot vallási szertartás által előírt különleges módszerrel vágják le.«”

30. A megtámadott rendelet 4. cikke a következőképpen rendelkezik:

„Ugyanezen törvénynek az 1995. május 4-i törvénnyel, a 2001. február 22-i királyi rendelettel és a 2014. február 7-i törvénnyel módosított 16. cikke helyébe a következő szöveg lép:

»16. cikk 1. § A flamand kormány meghatározza az alábbiakra vonatkozó feltételeket:

1° az állatok körülményeknek és az állatfajnak megfelelő kábítási és leölési módszerei;

2° a vágóhidak elrendezése, kialakítása és felszerelése;

3° az állatjóléti tisztviselő függetlenségének biztosítása;

4° az állatjóléti tisztviselő, a vágóhidak személyzete és az állatok leölésében segédkező személyek képzése, beleértve a képzések és a vizsgák tartalmát és megszervezését, valamint ennek keretében a bizonyítványok kiállítását, visszavonását és felfüggesztését.

2. § A flamand kormány a saját személyes otthoni fogyasztásra szánt állatok csoportos levágását végző létesítményeket engedélyezhet és meghatározhatja a saját személyes otthoni fogyasztásra szánt állatok vágóhídon kívüli levágásának feltételeit.«”

31. A megtámadott rendelet 5. cikke a következőképpen szól:

„Ugyanezen törvény 2014. február 7-i törvénnyel módosított változatának 45. cikke új 45ter. cikkel egészül ki, amely a következőképpen rendelkezik:

»45ter. cikk: A 15. cikktől eltérően a vallási szertartás által előírt különleges módszerrel levágott szarvasmarha kábítására közvetlenül a torok átvágását követően is sor kerülhet mindaddig, amíg a flamand kormány úgy nem határoz, hogy ezen állatfaj esetében a gyakorlatban a visszafordítható kábítást kell alkalmazni.«”

32. A megtámadott rendelet 6. cikke akként rendelkezik, hogy a rendelet 2019. január 1-jén lép hatályba.

III. Az alapügy tényállása és az előzetes döntéshozatal iránti kérelem

33. Az alapeljárás felperesei több, a megtámadott rendelet megsemmisítése iránti keresetet terjesztettek a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) elé.

34. A felperesek a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) elé terjesztett, megsemmisítés iránti kereseteik alátámasztása céljából lényegében a következőkre hivatkoznak:

először is arra, hogy megsértették az egyenlőség elvével és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben értelmezett 1099/2009 rendeletet, mivel a zsidó és iszlám hívőket megfosztják az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szabályozott azon garanciától, amely szerint a rituális

vágások nem tehetők függővé az előzetes kábításra vonatkozó feltételtől, és mivel – e rendelet 26. cikkének (2) bekezdésével ellentétesen – állítólagosan nem tájékoztatták az Európai Bizottságot megfelelő időben az említett rendeletről;

másodszor arra, hogy megsértették a vallásszabadságot, mivel a zsidó és iszlám hívők számára lehetetlenné teszik egyfelől azt, hogy a vallásuk előírásainak megfelelően vágjanak le állatokat, másfelől pedig azt, hogy az e vallási előírásoknak megfelelően levágott állatokból származó húst szerezzenek be;

harmadszor arra, hogy megsértették az állam és az egyház szétválasztásának elvét, mivel a megtámadott rendelet rendelkezései állítólagosan előírják a vallási szertartások végrehajtásának módját;

negyedszer arra, hogy megsértették a munkához és a foglalkozás szabad megválasztásához való jogot, a vállalkozás szabadságát, az áruk szabad mozgását és a szolgáltatásnyújtás szabadságát, mivel a vallásos hentesek számára lehetetlenné teszik foglalkozásuk gyakorlását, mivel lehetetlenné teszik a hentesek és a húsfeldolgozók számára, hogy olyan húst kínáljanak a vevőknek, amelynek esetében garantálni tudják, hogy az a vallási előírásoknak megfelelően levágott állatokból származik, és mivel torzítják a versenyt a Flamand régióban és a Brussels Hoofdstedelijkben (Brüsszel fővárosi régió, Belgium) található vágóhidak és az Európai Unió más olyan tagállamában található vágóhidak között, amelyben megengedett az állatok kábítás nélkül történő levágása;

ötödször arra, hogy megsértették az egyenlőség elvét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, mivel

objektív indok nélkül azonos bánásmódban részesítik a zsidó és iszlám hívőket azokkal a személyekkel, akikre nem vonatkoznak az élelmiszerekkel kapcsolatos különleges vallási előírások;

objektív indok nélkül eltérő bánásmódban részesítik egyrészt azokat a személyeket, akik vadászati vagy horgászati tevékenység vagy kártevők elleni védekezés során ölnek le állatokat, másrészt azokat a személyeket, akik a hagyományos vallási szertartások által előírt különleges vágási módszerek szerint ölnek le állatokat, és

objektív indok nélkül azonos bánásmódban részesítik egyfelől a zsidó hívőket, másfelől pedig az iszlám hívőket.

35. A flamand és a vallon kormány ezzel szemben úgy véli, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja kifejezetten felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy eltérjenek e rendelet 4. cikkének (4) bekezdésétől.⁷

36. A kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében előírt, az állatok leölésük előtti kábítására vonatkozó általános kötelezettség alóli kivétel alapjául a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében biztosított vallásszabadság szolgál.

37. A kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint a tagállamok mindazonáltal eltérhetnek a fent említett kivételtől. Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja ugyanis megengedi a tagállamok számára, hogy az állatok kíméletének javításával összefüggésben eltérjenek az e rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében előírt rendelkezéstől. E tekintetben nem állapítottak meg olyan határokat, amelyeken a tagállamok kötelesek lennének belül maradni.⁸

⁷ Ezen érvek, valamint a többi fél által a kérdést előterjesztő bíróság előtt előadott érvek részletesebb bemutatásáért lásd: a jelen ügyben előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem.

⁸ Lásd: az előzetes döntéshozatal iránti kérelem B.23.2. pontja és az angol fordítás 6. pontja.

38. A kérdést előterjesztő bíróság felhívja a figyelmet arra, hogy következképpen felmerül a kérdés, hogy értelmezhető-e úgy az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja, hogy az uniós tagállamok elfogadhatnak a megtámadott rendeletben foglaltakhoz hasonló nemzeti rendelkezéseket, és hogy az ilyen rendelkezés a fentiek szerinti értelmezés esetén összeegyeztethető-e a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében biztosított vallásszabadsággal.

39. Ezenfelül a kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy az 1099/2009 rendelet csupán feltételekhez kötött kivételt ír elő az állatok rituális vágási módszerek szerint történő leölését megelőző kábításra vonatkozó kötelezettség alól, miközben az állatok vadászati, horgászati tevékenység és kulturális vagy sportesemények során történő leölése az 1099/2009 rendelet 1. cikke (3) bekezdése a) pontjának ii. alpontja szerint teljesen mentesül ugyanezen kötelezettség alól. A kérdést előterjesztő bíróság ebben az összefüggésben azt szeretné megtudni, hogy az 1099/2009 rendelet indokolatlan hátrányos megkülönböztetést eredményez-e azért, hogy megengedi a tagállamok számára, hogy korlátozzák a vallási szertartás által előírt vágásokra vonatkozó kivételt, míg vadászati, horgászati tevékenység és kulturális vagy sportesemények során megengedett az állatok kábítás nélkül történő leölése.

40. E körülmények között a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság, Belgium) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

- „1) Úgy kell-e értelmezni az [1099/2009 rendelet] 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontját, hogy megengedett a tagállamok számára, hogy – az e rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szabályozott kivételtől eltérve és az állatok kíméletének javítása céljából – olyan rendelkezéseket fogadjanak el, mint amelyeket a [megtámadott rendelet] előír, amelyek egyfelől előírják az állatok kábítás nélkül történő levágásának – vallási szertartás keretében végzett vágásra is vonatkozó – tilalmát, másfelől pedig olyan alternatív kábítási módszert léptetnek hatályba a vallási szertartás keretében végzett vágásra vonatkozóan, amelyek úgy vannak kialakítva, hogy a kábításnak visszafordíthatónak kell lennie, és az nem idézheti elő az állat halálát?
- 2) Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdésre adandó igenlő válasz esetén: ellentétes-e [a Charta] 10. cikkének (1) bekezdésével az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés szerinti értelmezés esetén?
- 3) Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdésre adandó igenlő válasz esetén: ellentétes-e [a Charta] 20., 21. és 22. cikkével az 1099/2009 rendeletnek a 4. cikke (4) bekezdésével összefüggésben értelmezett 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés szerinti értelmezés esetén, mivel a bizonyos vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávetett állatok tekintetében csupán feltételekhez kötött kivételt írtak elő az állat kábítására vonatkozó kötelezettség alól (a 26. cikk (2) bekezdésével összefüggésben értelmezett 4. cikk (4) bekezdése), míg állatoknak vadászati, horgászati tevékenység, kulturális vagy sportesemények során történő leölésére vonatkozóan a rendelet preambulumbekendéseiben megjelölt okokból olyan rendelkezéseket írtak elő, amelyek szerint e tevékenységek nem tartoznak a rendelet alkalmazási körébe, illetve az állat leölése során történő kábítására vonatkozó kötelezettség hatálya alá (az 1. cikk (1) bekezdésének második albekezdése és (3) bekezdése)?”

IV. A Bíróság előtti eljárás

41. A Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) által előzetes döntéshozatal céljából előterjesztett kérdésekre a Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai, az Executief van de Moslims van België és társai, a Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België, a Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW, LI, a Vlaamse Regering, a Waalse Regering, a Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA), a dán, a finn és a svéd kormány, az Európai Unió Tanácsa és az Európai Bizottság nyújtott be írásbeli észrevételeket.

42. A Bíróság előtt 2020. július 8-án tartott tárgyaláson a Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai, az Unie Moskeeën Antwerpen VZW, az Executief van de Moslims van België és társai, a Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België, a Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW, LI, a Vlaamse Regering, a Waalse Regering, a Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA), a dán és a finn kormány, a Tanács és a Bizottság szóbeli észrevételeket terjesztett elő. A Bíróság a finn kormány képviselője számára engedélyezte, hogy videokonferencia keretében tegyen szóbeli észrevételeket.

V. Elemzés

43. A Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében három kérdést terjesztett a Bíróság elé. A Bíróság kérésének megfelelően a jelen indítványban a kérdést előterjesztő bíróság által az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében feltett első és második kérdésre fogok összpontosítani.

44. A Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) az első kérdésével az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának értelmezését kéri. Közelebbről, a kérdést előterjesztő bíróság az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának hatályáról, valamint arról kíván megbizonyosodni, hogy e rendelkezés lehetővé teszi-e a tagállamok számára, hogy – e rendelet 4. cikkének (4) bekezdésétől eltérve és az állatok kíméletének javítása céljából – olyan rendelkezéseket fogadjanak el, mint amelyeket a megtámadott rendelet előír. A Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) – az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának értelmezésétől függően – a második kérdése révén arról kíván megbizonyosodni, hogy ellentétes-e a Charta 10. cikkének (1) bekezdésével az említett uniós jogi rendelkezés.

45. Úgy vélem, hogy a két első kérdés közötti szerves kapcsolatra tekintettel célszerű azokat együttesen megválaszolni.

A. Előzetes megjegyzések

46. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelemből úgy tűnik, hogy a megtámadott rendeletről az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése második albekezdésével összhangban 2017. november 29-én tájékoztatták a Bizottságot.⁹ A Bírósághoz benyújtott írásbeli beadványokban azzal érveltek, hogy a szóban forgó tájékoztatást késedelmesen tették meg,¹⁰ ezért a megtámadott rendelet érvénytelen. E tekintetben megjegyzem, hogy a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében kifejezetten hivatkozott az említett tájékoztatásra. A kérdést előterjesztő bíróság azonban e tekintetben nem vonta kétségbe a megtámadott rendelet érvényességét.

⁹ A Bizottság előadja, hogy az említett tájékoztatásra 2018. november 27-én került sor.

¹⁰ E tekintetben megjegyzendő, hogy a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság) az előzetes döntéshozatal iránti kérelem B.22.3. pontjában úgy ítélte meg, hogy a megtámadott rendeletről időben tájékoztatták a Bizottságot, mivel az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése második albekezdése nem rögzít határidőt, és a megtámadott rendelet e rendelet 6. cikkével összhangban csak 2019. január 1-jén lépett hatályba.

Ezenfelül egyik feltett kérdés sem utal erre kifejezetten, és nem irányul az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése második albekezdésének értelmezésére. Ezért úgy vélem, hogy e kérdés – különösen mivel az nem képezi a felek közötti tényleges vita tárgyát – túlmutat a jelen eljárás keretein.

47. A Bíróság előtt abban a kérdésben is volt némi vita, hogy a gerinces állatok halált nem eredményező, előzetes és visszafordítható kábítása vagy vágást követő kábítása megfelel-e mind az iszlám, mind pedig a zsidó hit vallási szertartása által előírt különleges vágási módszernek. E tekintetben úgy tűnik, hogy e kérdésben mindkét valláson belül eltérő nézetek találhatók.¹¹ Ahogyan arra az A. kontra Veselibas Ministrija ügyre (C-243/19) vonatkozó indítványomban¹² rámutattam, a világi bíróság nem dönthet a vallási ortodoxia kérdésében: álláspontom szerint elegendő megemlíteni, hogy az iszlám és a zsidó hitnek egyaránt jelentős számú olyan követője van, aki az állat kábítás nélküli levágását egy szükségszerű vallási szertartás alapvető aspektusának tekinti. Ennek megfelelően azt javaslom, hogy ebből induljunk ki.¹³

48. Mindenesetre a Bíróság a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335) 51. pontjában egyértelműen kimondta, hogy az e tárgyban fennálló esetleges teológiai nézeteltérések fennállta ugyanis önmagában nem képezi akadályát a kérdést előterjesztő bíróság által leírt, vallási célú vágásra vonatkozó gyakorlat „vallási szertartásként” való minősítésének.¹⁴

49. Annak ellenére, hogy a kérdést előterjesztő bíróság igen részletesen kifejtette, hogy a megtámadott rendeletet a különböző vallási csoportok képviselőivel folytatott széles körű egyeztetést követően fogadták el, és a flamand jogalkotó hosszú ideje (2006 óta) jelentős erőfeszítést tett annak érdekében, hogy összeegyeztesse egymással az állatjólét elősegítésének céljait, mindeközben tiszteletben tartva a vallási célú vágás szellemiségét,¹⁵ e bíróság az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében rámutatott arra, hogy a megtámadott rendelet tiltja a kábítás nélküli, vallási célú vágást, amelyet a nemzeti jog az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés alapján korábban lehetővé tett.¹⁶

11 Lásd még: Wahl főtanácsnok Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ügyre vonatkozó indítványa (C-426/16, EU:C:2017:926, 51–54. pont); Wahl főtanácsnok Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ügyre vonatkozó indítványa (C-497/17, EU:C:2018:747, 46. és 47. pont). Wahl főtanácsnok az utóbbi indítvány 51. pontjában rögzítette, hogy „a piacon jelenleg megtalálhatók az állatok előzetes kábítását követő levágásából származó, »halal« címkével ellátott termékek. Hasonlóképpen megállapítható volt, hogy a kábítás nélkül levágott állatokból származó húst forgalmazták a hagyományos kereskedelemben, a fogyasztók tájékoztatása nélkül. [...] Végeredményben a »halal« címkének a termékeken való elhelyezése csak igen keveset jelez a kábítás állat leölésekor történő alkalmazásáról, és adott esetben a választott kábítási módról.”

12 C-243/19, EU:C:2020:325, 5. pont.

13 Elismerem, hogy ez a megközelítés – amely az eltérő vallási nézetek és hagyományok szükséges tiszteletben tartásából ered, és amely a vallásszabadság Charta 10. cikkének (1) bekezdésében szereplő biztosítékának nélkülözhetetlen jellemzője – némileg talán nehezen egyeztethető össze azzal, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdését – a 4. cikk (1) bekezdésétől való eltérésként – szigorúan kell értelmezni.

14 Lásd még: Wahl főtanácsnok Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ügyre vonatkozó indítványa (C-426/16, EU:C:2017:926, 57. pont). Lásd még: az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) Bratza, Fischbach, Thomassen, Tsatsa-Nikolovska, Panțiru, Levits és Traja bírának Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország ügyre (EJEB, 2000. június 20., CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, 1. §) vonatkozó közös különvéleménye, amelyben előadták, hogy „noha feszültség alakulhat ki abban az esetben, ha valamely közösség, különösen vallási közösség megosztott, ez egyike a pluralizmus szükséges tiszteletben tartása elkerülhetetlen következményeinek. Ilyen esetben az állami hatóságoknak nem az a feladata, hogy a pluralizmus felszámolásával megszüntessék a feszültség okát, hanem hogy meghozzák az egymással versengő csoportok egymás iránti toleranciájának biztosításához szükséges valamennyi intézkedést.” Az EJEB a 2014. március 17-i Vartic kontra Románia ítélet (CE:ECHR:2013:1217JUD001415008) 34. §-ában megállapította, hogy „[a] gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság olyan nézeteket jelöl, amelyek bizonyos szintű kötelező jelleggel, komolysággal, kohézióval és jelentőséggel rendelkeznek. [...] A bíróság ugyanakkor megállapította, hogy az állam e bíróság ítélkezési gyakorlatában meghatározott semlegességi és pártatlansági kötelezettsége [...]összeegyeztethetetlen a vallási hiedelmek jogosságának vizsgálatával kapcsolatos bármilyen állami jogkörrel [...]”

15 A vallási hiedelmek ilyen összeegyeztetését mutatják a megtámadott rendeletben az állat halálát nem eredményező és visszafordítható kábításra, valamint a szarvasmarha vágást követő kábítására vonatkozó kivételek.

16 A kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében rögzítette, hogy a jogalkotási háttérből egyértelműen kitűnik, hogy a flamand jogalkotó abból az elvből indult ki, miszerint a kábítás nélküli levágás elkerülhető szenvedést okoz az állat számára. A jogalkotó ezért a megtámadott rendelettel az állatok jólétét kívánta elősegíteni. Ezenfelül a flamand jogalkotó tudatában volt annak, hogy a megtámadott rendelet hátrányosan érinti a vallásszabadságot, és megpróbált egyensúlyt teremteni egyrészt az állatjólét elősegítésének célja, másrészt pedig a vallásszabadság tiszteletben tartása között.

B. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (1) és (4) bekezdéséről, valamint az e rendelkezésekkel kapcsolatos jelenlegi ítélkezési gyakorlatról

50. Az 1099/2009 rendelet – többek között – az élelmiszer előállítása céljából tenyésztett vagy tartott állatok leölésére vonatkozó szabályokat rögzít. A rendelet címe és 3. cikkének (1) bekezdése alapján a rendelet elsődleges célja, hogy védje az állatokat, és hogy a levágás és a kapcsolódó műveletek során megkímélje azokat minden elkerülhető fájdalomtól, szorongástól vagy szenvedéstől.

51. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (1) bekezdése tehát egyértelműen akként rendelkezik, hogy „az állatok leölésére kizárólag [...] kábítást követően kerülhet sor”.

52. Álláspontom szerint az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (1) bekezdése a rendelet sarokköve, amely tükrözi és konkrétan kifejezi az Unió és a tagállamok EUMSZ 13. cikk első részén alapuló azon egyértelmű kötelezettségét, hogy teljes mértékben figyelembe vegyék az állatok mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket. A Bíróság a 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítélet (C-497/17, EU:C:2019:137) 47. pontjában e tekintetben megállapította, hogy tudományos tanulmányok támasztották alá, hogy a kábítás az a technika, amely a vágás során a legkevésbé káros az állatok jóllétére.

53. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (1) bekezdésében szereplő szigorú feltételek ellenére a rendelet 4. cikkének (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy – az előbbi szabálytól *eltérve* – a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávetett állatokra „az (1) bekezdés követelményeit nem kell alkalmazni, amennyiben a levágásra vágóhídon kerül sor.”¹⁷ Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése tehát annak szükségességével foglalkozik, hogy biztosítsák bizonyos hitvallások számára az alapvető vallási szertartások fenntartását és a vallás által előírt módon levágott állatokból származó hús fogyasztását.

54. A Bíróság az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése szerinti, vágóhídon végzett rituális vágáshoz való jognak a Charta 10. cikke (1) bekezdésére tekintettel fennálló érvényességét a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítéletben (C-426/16, EU:C:2018:335) vizsgálta meg. A Bíróság ezen ítélet 43–45. pontjában emlékeztetett arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében védelemben részesített gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság magában foglalja többek között azt, hogy a vallását vagy meggyőződését mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján bárki kifejezésre juttathassa. Ezenfelül a Charta a „vallás” itt szereplő fogalmának tág jelentést biztosít, az magában foglalja mind a *forum internumot*, azaz a meggyőződés meglétének a tényét, mind pedig a *forum externumot*, azaz a vallási hit nyilvános kifejezésre juttatását. A Bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése szerinti, a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszerek a vallási hit nyilvános kifejezésre juttatásának részeként a Charta 10. cikke (1) bekezdésének hatálya alá tartoznak.¹⁸

¹⁷ Lásd: 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335, 53. és 55–57. pont); 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítélet (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. pont).

¹⁸ A Bíróság a 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítéletben (C-157/15, EU:C:2017:203, 27. pont) megállapította, hogy amint az az Alapjogi Chartához fűzött magyarázatokból (HL 2007. C 303., 17. o.) kitűnik, a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében biztosított jog megfelel az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én aláírt európai egyezmény (a továbbiakban: EJEE) 9. cikkében biztosított jognak, és a Charta 52. cikkének (3) bekezdésével összhangban azzal tartalma és terjedelme is megegyező. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az EJEE nem minősül az uniós jogrendbe szervesen beépülő jogforrásnak addig, amíg az Unió nem csatlakozott hozzá. Így az 1099/2009 rendelet érvényességének vizsgálatát kizárólag a Chartában biztosított alapvető jogokra tekintettel kell elvégezni. Lásd: 2016. július 28-i Ordre des barreaux francophones et germanophone és társai ítélet (C-543/14, EU:C:2016:605, 23. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

55. A Bíróság úgy ítélte meg hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése által engedélyezett kivétel – amelyre az a követelmény vonatkozik, hogy a levágást vágóhídon¹⁹ kell elvégezni – semmilyen tilalmat nem állapít meg a vallási célú vágás gyakorlatának Unióban való folytatása tekintetében, hanem éppen ellenkezőleg, az uniós jogalkotó pozitív kötelezettségvállalását fejezi ki az állatok előzetes kábítás nélküli, vallási célú levágására irányuló gyakorlat lehetővé tétele terén, a vallásszabadság tényleges tiszteletben tartásának biztosítása céljából.²⁰

56. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő, a rendelet 4. cikkének (1) bekezdése alól előírt kivétel tehát elismeri a vallási célú vágás gyakorlatát, amelynek keretében az állat előzetes kábítás nélkül leölhető, és amely *kizárólag a vallásszabadság tiszteletben tartásának biztosítása céljából engedélyezett*, mivel a vágás e formája nem alkalmas *az állatok fájdalmának, szorongásának és szenvedésének olyan mértékben hatékony csökkentésére, mint az a vágás, amelyet kábítás előz meg*, ami az említett rendelet 2. cikkének az e rendelet (20) preambulumbekkezdésére tekintettel értelmezett f) pontjával összhangban ahhoz szükséges, hogy az állatnál olyan eszméletlen állapotot és érzékelőképesség-hiányt idézzon elő, amely alkalmas a szenvedései jelentős csökkentésére.²¹

57. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése tehát az uniós jogalkotó arra vonatkozó óhaját tükrözi, hogy előzetes kábítás hiányában a vallási célú levágás keretében az állatoknak okozott, elkerülhető szenvedés ellenére tartsák tiszteletben a vallásszabadságot, valamint a vallás és a meggyőződés istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását, amint azt a Charta 10. cikke is megfogalmazza.²² Álláspontom szerint tehát e rendelkezés az Unió olyan toleráns és sokszínű társadalom iránti elkötelezettségét juttatja érvényre, amelyben eltérő és olykor egymással ellentétes nézetek és meggyőzések léteznek, amelyeket össze kell egyeztetni.

58. Mindazonáltal a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335) 56. és azt követő pontjaiból egyértelműen kitűnik, hogy a vallási célú, előzetes kábítás nélkül történő levágás megszervezése és elvégzése érdekében az ilyen típusú levágás elvégzésének szabadsága tekintetében előírhatók olyan, az alkalmazásukat illetően semleges és hátrányos megkülönböztetéstől mentes *műszaki feltételek vagy előírások*, amelyek a leölés időpontjában az állat szenvedésének minimalizálására és a húst fogyasztó

19 Olyan létesítményről van szó, amelyet az illetékes nemzeti hatóságnak kell engedélyeznie, és amely e célból megfelel az állati eredetű élelmiszerek különleges higiéniai szabályainak megállapításáról szóló, 2004. április 29-i 853/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL 2004. L 139., 55. o.; magyar nyelvű különkiadás 3. fejezet, 45. kötet, 14. o.) által a kivitelezéssel, tervezéssel és felszereléssel kapcsolatban előírt műszaki követelményeknek.

20 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335, 56. pont).

21 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítélet (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. pont). A Bíróság ezen ítélet 49. pontjában megjegyezte, hogy „bár az 1099/2009 rendelet (43) preambulumbekkezdésében kimondja, hogy az előzetes kábítás nélküli levágás az állat szenvedésének »minimálisra« csökkentése érdekében a torok éles késsel történő, nagyon pontos elvágását igényli, az ilyen technika alkalmazása nem teszi lehetővé az állat szenvedésének a [...] »legkisebbre« csökkentését.”

22 Lásd: az 1099/2009 rendelet (18) preambulumbekkezdése.

valamennyi személy egészségének biztosítására irányulnak. A fentieknek megfelelően tehát a Bíróság a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335) 68. pontjában úgy ítélte meg, hogy a vallásgyakorlás szabadságához való jogot *nem* korlátozza²³ az a követelmény, hogy a levágást vágóhídon kell elvégezni.²⁴

59. Ezenfelül a Bíróság a 2019. február 26-i Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ítéletben (C-497/17, EU:C:2019:137, 48–50. pont) lényegében megállapította, hogy bár a vallási célú vágás gyakorlatának lehetővé tétele érdekében az állatok jólléte bizonyos mértékig sérelmet szenvedhet, az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés nem haladja meg azt a mértéket, amely a vallásszabadság tiszteletben tartásának biztosításához *feltétlenül szükséges*. A szóban forgó meggyőződések lényeges tartalma a vallási szertartásoknak megfelelően levágott állatok húsának fogyasztására is kiterjed.

60. Álláspontom szerint továbbá az említett ítéletből egyértelműen kitűnik, hogy az állatok előzetes kábítás nélküli, vallási célú levágásának gyakorlata bizonyos körülmények esetén azt eredményezi, hogy az ilyen vallási szertartásból származó termékeket a magasabb szintű állatjóléti előírásoknak megfelelően végzett vágásból származó termékekhez képest eltérően kezelik.

61. Nyilvánvaló, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdését a rendelet 4. cikkének (1) bekezdésétől való eltérésként szigorúan kell értelmezni. Erre annak érdekében van szükség, hogy az állatok számára a leölés időpontjában a lehető legnagyobb mértékű védelmet biztosítsák, ezzel egyidejűleg tiszteletben tartva a vallásszabadságot és a mély vallásos hitet. Annak ellenére, hogy e két – időnként egymásnak ellentmondó – célkitűzés között nyilvánvaló feszültség áll fenn, álláspontom szerint az 1099/2009 rendelet említett rendelkezései közötti kölcsönhatás legszembeötlőbb aspektusát a rendelet 4. cikkének (1) bekezdésében használt igen szigorú megfogalmazás és az e rendelkezésben szereplő tilalom hatálya képezi. Ezzel szemben a 4. cikk (4) bekezdése az eltérést nem köti semmilyen konkrét vagy különös korláthoz, azt a követelményt leszámítva, hogy a szóban forgó vágást vallási szertartás írja elő, és azt vágóhídon kell elvégezni.²⁵

23 Mivel a szóban forgó követelmény *nem* korlátozza a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében elismert vallásszabadságot, e követelményt nem kellett a Charta 52. cikkének (1) bekezdésében meghatározott három pilléres teszt alapján megvizsgálni. E teszt értelmében – többek között – a vallásgyakorlás szabadsága i. csak a törvény által, ii. e szabadság lényeges tartalmának tiszteletben tartásával és iii. az arányosság elvének tiszteletben tartásával korlátozható, amely utóbbi elv szerint a korlátozásra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja. Jóllehet bizonyos körülmények esetén nehéz teljesíteni a szóban forgó három pilléres tesztet, álláspontom szerint a Bíróságnak a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítélet (C-426/16, EU:C:2018:335) 58. és azt követő pontjaiban szereplő indokolása alapján egyértelmű, hogy a levágás vágóhídon történő elvégzésének követelménye – amennyiben azt korlátozásnak tekintették volna – teljesítette volna a három pilléres tesztet.

24 Lásd analógia útján: EJEB, 2000. június 27., Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország ítélet (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, 76. és 77. §), amelyben az EJEB Nagytanácsa megállapította, „[...] hogy a levágásra szánt állatok előzetes kábításának elve alóli kivétel bevezetésével a francia jog az államnak a vallásszabadság tényleges tiszteletben tartására irányuló, pozitív kötelezettségvállalását fejezte ki. Az 1980. évi rendelet e szabadság korlátozása helyett a vallásszabadság szabad gyakorlásának szabályozására és megszervezésére irányult. A bíróság emellett úgy ítéli meg, hogy az, hogy a vallási célú vágás gyakorlatának szabályozását szolgáló kivételes szabályok kizárólag a jóváhagyott vallási szervezetek által engedélyezett, vallási célú vágást végző vágóhíd számára teszik lehetővé az ilyen vágás elvégzését, önmagában nem enged arra következtetni, hogy sérült volna a vallás kifejezésre juttatásának szabadsága. A kormányhoz hasonlóan a bíróság is úgy ítéli meg, hogy a szabályozatlan, kétséges higiéniai körülmények között végzett vágás elkerülése közérdek, ennél fogva – engedélyezése esetén – a vallási célú vágás állami hatóságok által felügyelt vágóhídon történő elvégzését kell előnyben részesíteni [...]”.

25 Ez nem jelenti azt, hogy a vallási célú vágásra – az állatok leölés időpontjában történő szenvedésének korlátozása érdekében – ne vonatkoznának az 1099/2009 rendeletben foglalt más feltételek. Ahogyan arra Wahl főtanácsnok az Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs ügyre vonatkozó indítványában (C-497/17, EU:C:2018:747, 79. és 80. pont) rámutatott, az állatok 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése szerinti vallási célú vágását „olyan feltételek mellett kell végezni, amelyek biztosítják az állatok szenvedésének korlátozását. Így az 1099/2009 rendelet (2) preambulumbekkezdése többek között kifejti, hogy »[a] vállalkozóknak vagy az állatok leölésében érintett személyeknek meg kell hozniuk a levágási vagy leölési folyamat során az állatok fájdalmának elkerüléséhez, valamint a szorongásuk és szenvedésük minimalisra csökkentéséhez szükséges intézkedéseket, figyelembe véve a területen alkalmazott legjobb gyakorlatokat és az e rendelet által engedélyezett módszereket.« Az említett rendelet (43) preambulumbekkezdése pedig úgy szól, hogy »[a] kábítás nélküli levágás a szenvedés minimalisra csökkentése érdekében a torok éles késsel történő, nagyon pontos elvágását igényli.« Továbbá, ugyanezen rendelet 9. cikke (3) bekezdésének és 15. cikke (2) bekezdése első albekezdésének megfelelően az állatokat egyenként kell féken tartani, és kizárólag »addig, amíg a kábításért vagy elvéreztetésért felelős személy készen nem áll az állat lehető leggyorsabban történő elkábítására vagy elvéreztetésére.« Végül az 1099/2009 rendelet 5. cikkének (2) bekezdése értelmében »[a]mennyiben a 4. cikk (4) bekezdésének alkalmazásában az állatok leölése előzetes kábítás nélkül történik, a levágásért felelős személynek rendszeres ellenőrzéseket kell végeznie az arról való meggyőződés érdekében, hogy az állatok nem mutatják eszmélet vagy érzékelés jeleit a féken tartás befejezése előtt, továbbá nem mutatnak életjelet a zsigerezés vagy a forrázás megkezdése előtt.«

62. Ebben az összefüggésben meg kell jegyezni, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő, „a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávetett állatokra” kifejezés sajnos homályos, így tág értelmezést tesz lehetővé az állatok jóllétének rovására.²⁶ Természetesen az uniós jogalkotónak valódi súllyal és jelentőséggel kell felruházni az állatok jóllétének az EUMSZ 13. cikk által előírányozott védelmét. Mivel e védelemmel szemben bizonyos körülmények között a vallásszabadság és a vallásos meggyőződések biztosítása még alapvetőbb elve élvez elsőbbséget, maguknak a szóban forgó körülményeknek egyértelműeknek és pontosan meghatározottaknak kell lenniük. Jogosan vethető fel a kérdés, hogy vajon az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés ürügyén levágott állatokból származó minden terméket ténylegesen olyan személyek általi fogyasztásra szánják-e, akiknek az esetében a vallásuk előírásainak betartása érdekében van szükség az ily módon történő levágásra? A Bíróság rendelkezésére álló iratanyagban szereplő bizonyítékok alapján az előzetes kábítás nélküli levágott állatokból származó termékeket a nyilvánosság azon tagjai általi fogyasztásra szánják, akiknek – amellet, hogy nincs tudomásuk erről – nincs szükségük az ilyen módon történő levágásra ahhoz, hogy betartsanak valamely vallás által előírt táplálkozási szabályt.²⁷ Létezhetnek ugyanis olyan fogyasztók is, akik az ilyen termékek fogyasztását vallási, lelkiismereti vagy erkölcsi szempontból kifogásolhatnák amiatt, hogy a szóban forgó állatoknak elkerülhető szenvedést okoztak.

63. Az 1099/2009 rendelet 4. cikke (1) bekezdésének egyértelmű megfogalmazása ellenére nem kerülhető el azon következtetés levonása, amely szerint egyedül az EU ökológiai logójával rendelkező termékek fogyasztása révén lehet biztos az uniós fogyasztó abban, hogy az állati termék megfelel az 1099/2009 rendelet 4. cikke (1) bekezdésének. Mindez azt jelenti, hogy jóllehet a tagállamok kötelesek tiszteletben tartani az iszlám és a zsidó hit követőinek mély vallásos meggyőződését azáltal, hogy lehetővé teszik számukra az állatok ilyen módon történő, vallási célú vágását, egyúttal ezen érző lények jóllétét is kötelesek biztosítani. Konkrétan, nem felel meg az EUMSZ 13. cikk szellemének és szövegének az, ha egész egyszerűen megengedik, hogy az állatok vallási szertartások által előírt levágásából származó húskészítmény bekerüljön a hagyományos élelmiszerláncba, ahol e készítményt az állatok levágásának módját nem ismerő – és arról nem is tájékoztatott – vásárlók fogyasztják el.

64. A Bíróság rendelkezésére álló iratanyagból kitűnik, hogy egyre több tagállam próbálja különböző módokon feltételekhez kötni vagy korlátozni az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés hatályát. Idetartozik az állatok előzetes kábítás nélküli levágásának megtiltása vagy az állatok előzetes (visszafordítható) vagy vágást követő kábítás nélkül történő levágásának megtiltása – többek között – a rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja alapján.

65. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem középpontjában az áll, hogy jogszerű-e ez a gyakorlat az 1099/2009 rendelet rendelkezéseire, különösen pedig a rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontjára tekintettel, és most erre a kérdésre térek rá.

²⁶ Ez különösen így van akkor, amikor az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (1) bekezdésében szereplő, igen szigorú és egyértelmű szabálytól való eltérésről van szó.

²⁷ Például a Bizottság az észrevételeiben jelezte a Bíróság számára, hogy a megtámadott rendelet elfogadásához vezető jogalkotási eljárás során készített, a Flandriában 2010 és 2016 között levágott állatokra vonatkozó statisztikából „látszólag egyértelműen kitűnik, hogy az előzetes kábítás nélküli vallási célú vágásból származó hús jelentős része valószínűleg a hagyományos élelmiszerláncba került, amelyre természetesen nem vonatkozik vallási »követelmény«”. A Bizottság azt is előadta, hogy ennek gazdasági oka van, mivel a vágóhidaknak érdekük fűződik ahhoz, hogy az előzetes kábítás nélküli levágott állatok húsanak célközönsége minél szélesebb körű maradjon, és hogy például az állat egyes olcsóbb részeit a „halal” piacon (például merguez kolbászként), míg más, drágább részeit (például a filét) a hagyományos élelmiszerláncban kínálják. Ezenfelül a Bizottság álláspontja szerint főszabályként a levágott állatok körülbelül felét nem veszik át, mivel nem felelnek meg a kóser hús követelményeinek, így az a legvalószínűbb, hogy az át nem vett hús a hagyományos élelmiszerláncba kerül.

C. Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontjáról

66. Az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (1) és (2) bekezdése lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy olyan nemzeti szabályokat tartsanak fenn vagy fogadjanak el, amelyek célja az e rendeletben foglaltaknál nagyobb fokú védelem biztosítása az állatoknak²⁸ a leölés időpontjában. Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja ténylegesen akként rendelkezik, hogy a tagállamok az állatok nagyobb fokú védelmét biztosíthatják a leölés időpontjában a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésével összhangban történő levágásukkal és kábításukkal²⁹ összefüggésben.

67. Úgy vélem, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának szövege önmagában *nem* irányozza elő azt, hogy a tagállamok szüntessék meg vagy kvázi szüntessék meg³⁰ a vallási célú vágás gyakorlatát. Ez egyértelműen kitűnik a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés megfogalmazásából, amely a vallásszabadság védelmét szolgálja. A 26. cikk (2) bekezdésének általános megfogalmazása nem értelmezhető akként, hogy az kiüresíti a 4. cikk (4) bekezdésének különös rendelkezéseit.

68. Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja ehelyett fenntartja a szóban forgó eltérést, miközben a szubszidiaritás elve alapján és az állatjóléttel kapcsolatos nemzeti érzékenység figyelembevételére érdekében lehetővé teszi, hogy a tagállamok további vagy szigorúbb nemzeti szabályokat fogadjanak el a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő azon kifejezett követelménynél, hogy a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek alávetett állatok levágását vágóhídon kell végezni.

69. E további szabályok között szerepelhet például az a követelmény, hogy a vallási célú vágást minden esetben képzett állatorvos jelenlétében kell lefolytatni (az 1099/2009 rendelet 17. cikkében az állatjóléti tisztviselővel kapcsolatos követelményeken felül), és hogy a levágás e különleges formáját végző személynek megfelelő képzettséggel kell rendelkeznie, továbbá idetartozhatnak a használt kés fajtájára, méretére és élességére vonatkozó szabályok, valamint az a követelmény, hogy egy második kést kell tartani arra az esetre, ha az első elhasználódna a levágás során.

70. A tagállamoknak tehát az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja szerinti szigorúbb szabályokat *a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében előírt eltérés keretében és ezen eltérés természetének teljes körű figyelembevételével* kell elfogadniuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tagállamok az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (2) bekezdésében szereplő jogkör gyakorlásakor ténylegesen kiüresíthetnék a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében előírt azon eltérést, amely végső soron a zsidó és az iszlám hit olyan követői vallásszabadságának tiszteletben tartását szolgálja, akik számára az állatok vallási célú vágása a vallási hagyományok, szertartások és ténylegesen a vallási identitás meghatározó jellemzője.

71. Az 1099/2009 rendelet (18) preambulumbekzdése szerint ugyanis az, hogy a tagállamok szigorúbb nemzeti szabályokat tarthatnak fenn vagy fogadhatnak el, az uniós jogalkotó arra irányuló szándékát tükrözi, hogy „az egyes tagállamok számára *bizonyos szintű* szubszidiaritást hagyjon”, *miközben fenntartja az állatok levágás előtti elkábításától való, az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérést.*³¹

28 E kifejezések nincsenek meghatározva. Ugyanakkor nem kétem, hogy a megtámadott rendelet az állatok előzetes és visszafordítható kábításának vagy a szarvasmarha vágást követő kábításának előírásával az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésénél nagyobb fokú védelmet biztosít, így főszabály szerint a rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának hatálya alá tartozik.

29 Lásd: a „kapcsolódó műveletek” kifejezés használata. Megjegyzem, hogy e kifejezés, amely az állat levágás időpontjában történő kezelésére is utal, igen tág, és az semmi esetre sem korlátozódik vagy összpontosul elsődlegesen az állatok „kábítására”.

30 Ily módon aláásva az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő eltérés hatékony érvényesülését.

31 Lásd még: az 1099/2009 rendelet (57) preambulumbekzdése, amely szerint „célszerű a tagállamok számára *bizonyos mértékű rugalmasságot* biztosítani annak érdekében, hogy részletesebb nemzeti szabályokat tarthassanak fenn, vagy egyes meghatározott területeken ilyeneket fogadhassanak el.” Kiemelés tőlem.

72. Az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja tehát az állatok jóllétének védelme érdekében lehetővé teszi szigorúbb nemzeti szabályok elfogadását, feltéve hogy a szóban forgó vallási szertartás „lényege”, nevezetesen a vallási célú vágás nem sérül. E rendelkezés tehát nem hatalmazza fel a tagállamokat arra, hogy megtiltsák az állatok vallási szertartások által előírt és az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése által kifejezetten megengedett levágását.³²

73. Álláspontom szerint az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának minden más értelmezése – amellet, hogy ellentétes a szóban forgó rendelkezés szövegével³³ és az uniós jogalkotó egyértelmű szándékával³⁴ – korlátozná a Charta 10. cikkének (1) bekezdése által biztosított vallásszabadságot, és a Charta 52. cikkének (1) bekezdésében rögzített három pilléres teszttel összhangban kifejezett és részletes indokolást igényelne. Ezen a ponton elegendő megjegyezni, hogy az 1099/2009 rendeletben nem szerepel ilyen indokolás.

74. Tekintettel arra, hogy mind az 1099/2009 rendelet preambuluma, mind pedig a 4. cikk (4) bekezdésének jogszabályi szövege egyértelműen utal arra, hogy fenn kívánták tartani az állatok vallási célú vágását, az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának rendelkezései szerint³⁵ a tagállamok számára az állatok 4. cikk (4) bekezdésével összhangban történő levágása tekintetében biztosított további hatáskörcélja pusztán az, hogy a tagállamok a saját belátásuk szerint a szóban forgó állatok jóllétét szolgáló további intézkedéseket hozhassanak.

75. Megismétlem tehát, hogy e további intézkedések nem terjednek ki az előzetes vagy vágást követő kábítás hiányában történő vallási célú vágásra, mivel az magának az 1099/2009 rendelet 4. cikke (4) bekezdésében előírt kivételnek a tagadását jelentené. Ez pedig sértené a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében szereplő vallási garanciák lényegét a judaizmus és az iszlám olyan követői esetében, akik számára – a fentieknek megfelelően – e vallási szertartások mély és személyes vallási jelentőséggel rendelkeznek. Ennélfogva úgy vélem, hogy a tagállamok – az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontjával összhangban és a 2018. május 29-i Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ítéletnek (C-426/16, EU:C:2018:335) megfelelően – például olyan műszaki feltételeket vagy előírásokat fogadhatnak el,³⁶ amelyek célja, hogy minimálisra csökkentsék az állatok szenvedését a leölésük pillanatában és elősegítsék az állatok jóllétét a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő azon követelményen felül, hogy a vallási célú vágást vágóhídon kell végezni.

32 Ezenfelül annak ellenére, hogy a flamand jogalkotó az állat halálát nem eredményező előzetes és visszafordítható kábítással és szarvasmarha esetén a vágást követő kábítással kapcsolatos kivételek bevezetésével jelentős erőfeszítést tett annak érdekében, hogy a lehető legteljesebb mértékben figyelembe vegye az iszlám és zsidó közösségek álláspontját, a Bíróság rendelkezésére álló iratanyagból egyértelműen kitűnik – amit a kérdést előterjesztő bíróság feladata ellenőrizni –, hogy az említett közösségek egyes képviselői esetében e kivételek nem felelnek meg a szóban forgó vallási szertartások központi vezérelveinek.

33 Így jogellenes.

34 Az 1099/2009 rendelet (18) preambulumbekzdése úgy szól, hogy „e rendelet tiszteletben tartja a vallásszabadságot, valamint a vallás [...] kifejezésre juttatását, amint azt [a Charta] 10. cikke is megfogalmazza.”

35 És valójában a szubszidiaritás elve szerint. Egyértelmű, hogy az uniós jogalkotó nem irányozta elő e kérdés teljes körű harmonizációját.

36 A Bíróság rendelkezésére álló iratanyag alapján sok tagállam úgy értelmezte a „nagyobb fokú védelem” és a „szigorúbb nemzeti szabályok” fogalmát, hogy azok révén további műszaki feltételeket állapíthatnak meg az állatok levágásának módjára vonatkozóan leginkább azzal, hogy előzetes vagy vágást követő kábítást írnak elő. Úgy vélem, hogy a nagyobb fokú védelem vagy az említett szigorúbb nemzeti szabályok fogalma alá tartozhatnak az olyan intézkedések is, amelyek nem kifejezetten az egyes állatok levágásának módjára vonatkoznak, hanem inkább annak biztosítására irányulnak, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében szereplő kivétellel összhangban levágott állatok száma ne haladja meg azt a mértéket, amely az adott vallási csoportok táplálkozási igényeinek kielégítéséhez szükséges. E tekintetben elismerem, hogy az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése és 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja fogalmi szempontból bizonyos mértékben átfedik egymást. Ez kétségtelenül az előbbi rendelkezés valamelyest homályos természetének tudható be. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a szóban forgó vallási szertartások lényegének – amely mind a zsidó, mind pedig az iszlám hit számos követője számára a vallási hagyományaik és élményeik kulcsfontosságú részét jelenti – védelmet kell élveznie a Charta 10. cikkének (1) bekezdésére tekintettel értelmezett 1099/2009 rendelet alapján.

76. Úgy vélem, nem vezet eredményre az azzal kapcsolatos találgatás, hogy a tagállamok milyen típusú intézkedéseket fogadhatnak el jogszerűen az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja alapján vagy bármely más jogalapon, mivel ez egyértelműen túlmutat a jelen eljárás keretein, és mivel ez ebben az összefüggésben nem képezte tényleges vita tárgyát.³⁷ A Bíróságnak nem feladata, hogy tanácsadói véleményt adjon e kérdésben. Egyszerűen elegendő megjegyezni, hogy e jogkör nem terjed ki a kábítás nélküli, vallási célú vágás megtiltására, ahogyan azt a flamand jogalkotó a jelen eljárásban előírta.

77. Ennélfogva arra a közbenső következtetésre jutok, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének az e rendelet 4. cikkének (1) és (4) bekezdésével összefüggésben értelmezett c) pontját – a Charta 10. cikkére és az EUMSZ 13. cikkre tekintettel – úgy kell értelmezni, hogy a tagállamok nem fogadhatnak el olyan szabályokat, amelyek egyfelől előírják az állatok kábítás nélkül történő levágásának – vallási szertartás keretében végzett vágásra is vonatkozó – tilalmát, másfelől pedig olyan alternatív kábítási módszereket léptetnek hatályba a vallási szertartás keretében végzett vágásra vonatkozóan, amelyek a kábítás visszafordítható jellegén, és azon a feltételen alapulnak, hogy a kábítás nem idézheti elő az állat halálát.

78. A kérdések vizsgálata során nem vetődött fel olyan körülmény, amely a Charta 10. cikkének (1) bekezdésére is tekintettel érintheti az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának érvényességét.

79. E következtetéseket nem érinti, hogy a zsidó és iszlám közösségek – legalábbis főszabály szerint – továbbra is importálhatnak kóser, illetve „halal” húst. Amellett, hogy némileg bizonytalan lenne az ilyen behozataltól való függőség – a Bíróságot például a 2020. július 8-i tárgyaláson arról tájékoztatták, hogy bizonyos tagállamok, például a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Holland Királyság megtiltották az ilyen húskészítmények exportját –, aligha lenne megfelelő, ha valamennyi tagállam ezt a megközelítést követné. Az 1099/2009 rendelet 4. cikkének (4) bekezdése által biztosított jog lényege továbbra is feltételek nélkül alkalmazandó minden egyes tagállamban, és ezt a további szabályok e rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontjával összhangban történő elfogadására vonatkozó jogkör sem sértheti.

80. A jelen eljárás azonban a maga sajátos módján rámutat a jelenlegi szabályozási rendszer gyengeségére. Amennyiben az EUMSZ 13. cikkben szereplő követelményeket úgy kell kezelni, hogy azok tényleges kötelezettségeket határoznak meg a tagállamok számára (álláspontom szerint igen), az uniós jogalkotónak biztosítania kell legalább azt, hogy valamennyi fogyasztó számára egyértelműen és világosan jelezzék, ha a termék olyan állatból származik, amelyet előzetes kábítás nélkül öltek le.

³⁷ Az ilyen technikai intézkedésekre vonatkozó példákat a jelen indítvány 69. pontjában vázoltam fel. Szintén kívánatos jogszabályi változást jelenthet a szóban forgó termékek címkézése a fogyasztók arról való egyértelmű tájékoztatása céljából, hogy a hús nem kábított állattól származik. A hús kóser vagy „halal” jellegének megjelölése az állatokból származó termékek összes fogyasztója helyett inkább csak bizonyos vallási csoportoknak szól, és álláspontom szerint e tekintetben nem elegendő. Lásd: a jelen indítvány 80. és 81. pontja.

81. Ez a *semleges és hátrányos megkülönböztetéstől mentes megközelítés* – azáltal, hogy az állatból származó termékek nyomon követhetősége és jelölése révén *minden fogyasztó* számára kiegészítő tájékoztatást nyújt – lehetővé teszi, hogy a fogyasztók szabadon és kellő tájékoztatás alapján döntsenek az ilyen termékek fogyasztásáról.³⁸ Ez ráadásul elősegítené az állatok jóllétét azáltal, hogy csökkenti az állatok szenvedését a leölés időpontjában a vallásszabadság egyidejű védelme mellett.³⁹

D. Az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (4) bekezdéséről

82. A tagállamok további vagy szigorúbb nemzeti szabályok elfogadására vonatkozó jogkörét ezenfelül az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (4) bekezdése *is* feltételekhez köti vagy korlátozza. E rendelkezés úgy szól, hogy az ilyen nemzeti szabályok nem akadályozhatják a kevésbé kiterjedt védelmet biztosító tagállamokban leölt állatokból származó termékek szabad mozgását. Az 1099/2009 rendelet (57) preambulumbekzdésének megfelelően tehát az állatok leölésük időpontjában való nagyobb fokú védelme megengedett, feltéve hogy az nem sérti a belső piac működését.

83. A kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatal iránti kérelmében rámutatott arra, hogy a flamand jogalkotó úgy vélte, „a megtámadott rendelet nem érinti a hívők azon lehetőségét, hogy hozzájussanak a vallási szertartások által előírt módon levágott állatokból származó húshoz, mivel egyetlen rendelkezés sem tiltja az ilyen hús Flamand régióba történő behozatalát.”

84. Úgy vélem, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikkének (4) bekezdése által előírt követelmény – amely szerint a tagállamok által az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének c) pontja alapján elfogadott szabályok nem akadályozhatják a belső piac működését – nem változtat azon, hogy a tagállamok által ez utóbbi rendelkezés alapján meghozott intézkedéseket a rendelet 4. cikkének (4) bekezdésében előírt kivétellel összefüggésben és azzal teljes összhangban *kell alkalmazni*. Az 1099/2009 rendelet 4. cikke (4) bekezdése követelményeinek be nem tartását tehát nem orvosolja önmagában az, hogy a vallási szertartások által előírt különleges vágási módszereknek megfelelő állati termékek beszerezhetők egy másik tagállamból.

38 Lásd analógia útján: a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásáról, az 1924/2006/EK és az 1925/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról és a 87/250/EGK bizottsági irányelv, a 90/496/EGK tanácsi irányelv, az 1999/10/EK bizottsági irányelv, a 2000/13/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2002/67/EK és a 2008/5/EK bizottsági irányelv és a 608/2004/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2011. október 25-i 1169/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL 2011. L 304., 18. o.; helyesbítések: HL 2014. L 331., 40. o.; HL 2015. L 50., 48. o.; HL 2016. L 266., 7. o.) 3. cikkének (1) bekezdését, amely akként rendelkezik, hogy „az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatás a fogyasztók egészségének és érdekeinek magas szintű védelmére törekszik azáltal, hogy a végső fogyasztók számára alapot biztosít a megalapozott választáshoz és az élelmiszerek biztonságos felhasználásához, különös tekintettel az egészségügyi, gazdasági, környezetvédelmi, társadalmi és etikai szempontokra.” Kiemelés tőlem. Az 1169/2011 rendelettel összefüggésben az élelmiszerek jelölésével kapcsolatos etikai szempontok szerepét a 2019. november 12-i Organisation juive européenne és Vignoble Psagot ítéletében vizsgálta (C-363/18, EU:C:2019:954) a Bíróság, valamint jómagam is a szóban forgó ügyre vonatkozó indítványomban (C-363/18, EU:C:2019:494).

39 *Mind* azok esetében, akik vallása vallási célú vágást ír elő, *mind* pedig azok esetében is, akiknek vallási, lelkiismereti vagy erkölcsi kifogásaik vannak az állatok kábítás nélküli levágásával szemben.

85. Igaz, hogy az EJEB a Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország ítéletben (EJEB, 2000. június 20., CE:ECHR:2000:0627JUD002741795) úgy ítélte meg, hogy a vallás kifejezésre juttatásának szabadsága *kizárólag* abban az esetben sérülne, ha a vallási célú vágás elvégzésének jogellenessége *lehetetlenné tenné az adott vallási előírásoknak megfelelően levágott állatok húsának fogyasztását*. Az EJEB álláspontja szerint ezért nem sérül a vallás kinyilvánításának szabadsága abban az esetben, ha a vallási előírásokkal összeegyeztethető hús beszerezhető egy másik államból.⁴⁰

86. Habár a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében biztosított jog megfelel a valamennyi tagállam által aláírt EJEE 9. cikkében biztosított jognak, továbbá e jog a Charta 52. cikkének (3) bekezdésével összhangban azonos tartalommal és terjedelemmel rendelkezik, egyértelmű, hogy az uniós jogalkotó – a 4. cikk (4) bekezdésének elfogadásával és annak előírása révén, hogy az 1099/2009 rendelet 26. cikkét az előbbi rendelkezés keretei között kell alkalmazni – specifikusabb védelemben kívánta részesíteni a vallásszabadságot, mint amely védelmet az EJEE 9. cikke megkövetelhetett.

87. Álláspontom szerint elkerülhetetlen, hogy az állatok levágásával kapcsolatos vallási szertartások fenntartása nehezen egyeztethető össze az állatjólét modern fogalmaival. A 4. cikk (4) bekezdésében szereplő eltérés azonban olyan szakpolitikai döntés, amelyet az uniós jogalkotó kétségtelenül jogosult volt meghozni. Ebből következően a Bíróság nem engedheti meg, hogy az egyes tagállamok kiüresítsék e konkrét szakpolitikai döntést azáltal, hogy az állatjólétre hivatkozással olyan különleges intézkedéseket hoznak, amelyek hatásaként lényegében semlegesítenék a bizonyos vallások követői javára engedett ezen eltérést. Ezen elemek egyike sem teszi azonban a Charta 10. cikkének (1) pontjával összeegyeztethetlenné az 1099/2009 rendelet 26. cikkét és különösen e cikk (2) bekezdése első albekezdésének c) pontját.

VI. Véggöveztetés

88. Ennek megfelelően azt javaslom a Bíróságnak, hogy a Grondwettelijk Hof (alkotmánybíróság, Belgium) által feltett első és második kérdésre a következőképpen válaszoljon:

Az állatok leölésük során való védelméről szóló, 2009. szeptember 24-i 1099/2009/EK tanácsi rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdésének az e rendelet 4. cikkének (1) és (4) bekezdésével összefüggésben értelmezett c) pontját – az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. cikkére és az EUMSZ 13. cikkre tekintettel – úgy kell értelmezni, hogy a tagállamok nem fogadhatnak el olyan szabályokat, amelyek egyfelől előírják az állatok kábítás nélkül történő levágásának – vallási szertartás keretében végzett vágásra is vonatkozó – tilalmát, másfelől pedig olyan alternatív kábítási módszereket léptetnek hatályba a vallási szertartás keretében végzett vágásra vonatkozóan, amelyek a kábítás visszafordítható jellegén és azon a feltételen alapulnak, hogy a kábítás nem idézheti elő az állat halálát.

A kérdések vizsgálata során nem vetődött fel olyan körülmény, amely a Charta 10. cikkének (1) bekezdésére is tekintettel érintheti az 1099/2009 rendelet 26. cikke (2) bekezdése első albekezdése c) pontjának érvényességét.

⁴⁰ A Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország ítéletben (EJEB, 2000. június 20., CE:ECHR:2000:0627JUD002741795) Bratza, Fischbach, Thomassen, Tsatsa-Nikolovska, Panțiru, Levits és Traja bírák a közös különvéleményükben úgy ítélték meg, pusztán az, hogy egy vallási közösségnek már megadták a vallási célú vágásra való engedélyt, nem mentesíti a francia hatóságokat az arra vonatkozó kötelezettségük alól, hogy alaposan megvizsgálják az azonos vallást gyakorló más vallási közösségek által előterjesztett későbbi kérelmeket. A bírák úgy ítélték meg, hogy az engedélynek a kérelmező szervezettől történő megtagadása, míg egy ilyen engedély másik szervezet részére történő megadása és ezáltal ez utóbbi szervezet számára a vallási célú vágások engedélyezéséhez való kizárólagos jog biztosítása azt jelzi, hogy nem sikerült biztosítani a vallási pluralizmust, illetve az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél közötti észszerű arányossági viszonyt. Ezenfelül a bírák álláspontja szerint az, hogy a „glatt” hús (a levágott állat nem lehet szennyezett) Belgiumból Franciaországba importálható, nem indokolja azt a következtetést, hogy nem sérült a vallási célú vágási szertartás révén történő vallásgyakorláshoz való jog. E bírák megállapították, hogy a szóban forgó hús más úton történő beszerzésének lehetősége nem releváns az állam vallásszabadság gyakorlásának korlátozását szolgáló eljárásának vagy mulasztásának vizsgálata szempontjából.